

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Zoja Prašnikar

Moškost v pozni modernosti

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Zoja Prašnikar

Mentorica:izr. prof. dr. Alenka Švab

Moškost v pozni modernosti

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

Moškost v pozni modernosti

Širše družbene spremembe, značilne za pozno modernost, kot so naraščajoča tveganja, občutek negotovosti, proces individualizacije, spreminjanje delovnega mesta ter preobrazba zasebne sfere, so imele velik vpliv na sodobne moške identitete. Povečana avtonomija pri konstruiranju refleksivnih biografij, pojav čistega razmerja, pluralizacija identitet ter spreminjanje tradicionalnih družinskih oblik in spolnih vlog so v povezavi s feminističnim gibanjem, ki je v zavzemanju za ženske pravice in izboljšanje položaja žensk preusmerilo pozornost na nadrejen položaj moških v družbi, rodile tezo o t.i. krizi moškosti. Slednja govori o povečanem pritisku na tradicionalne moške vloge in identitete v sodobni družbi, česar posledica je generacija negotovih moških. Zagovorniki te teze trdijo, da je moškost prirojena, razliko v moči med spoloma pa pojasnjujejo kot biološko determinirano. Poznomoderne sociološke teorije o moških pa ugotavljajo, da spolne vloge niso fiksirane ali končne, temveč so spolne reprezentacije mnogovrstne in odvisne od konteksta. Tako ne moremo govoriti o eni moškosti, temveč o moškostih v množini. Eden izmed ključnih konceptov v moških študijah je koncept t.i. hegemonске moškosti, s katero avtorji pokažejo na družbene hierarhije znotraj koncepta moškosti. Glavni namen diplomskega dela je predstaviti kritično obravnavo konceptov »krize moškosti« in »hegemonске moškosti« ter drugih glavnih teoretizacij poznomoderne moškosti.

Ključne besede: pozna modernost, moškost, kriza moškosti, hegemonška moškost

Masculinity in late modernity

Wide social change, distinctive of late modernity, as rising risk, the feeling of uncertainty, the process of individualization, changing of the workplace and the transformation of the private sphere have all made an impact on contemporary male identities. The increased autonomy in constructing reflexive biographies, the emergence of pure relationship, pluralization of identities and changing of traditional family forms and gender roles, accompanied by feminist movement with its struggles for women's rights, which has shifted the focus to male power relations, have generated the concept of »crisis of masculinity«. This concept implies that the increased pressures on traditional male roles and identities in contemporary society have left the new generation of men feeling uncertain. The advocates of this concept claim the masculinity is innate and explain the difference in gender power as biologically grounded. However, the late modern sociological concepts of masculinity conclude that gender roles are not fixed or final, but that gender representations are plural and dependant on context. Therefore, there is no such thing as one masculinity, only multiple masculinities. One of the currently most influential concepts in men's studies is co-called hegemonic masculinity, which has the ability to impose a particular definition on other kinds of masculinity and to simultaneously preserve the patriarchy. The main purpose of this thesis is to critically discuss the concepts of »crisis of masculinity« and »hegemonic masculinity« and other main theories of late modern masculinity.

Key words: late modernity, masculinity, crisis of masculinity, hegemonic masculinity

KAZALO

1 Uvod.....	5
2 Obdobje pozne modernosti.....	7
2.1 Kaj je pozna modernost prinesla moškimi?	8
2.2 Kriza moškosti.....	9
3 Moškost - biološko dejstvo ali družbeni konstrukt?.....	11
4 Koncept moškosti skozi zgodovino.....	13
4.1 Razvoj moških študij.....	15
4.1.1 Psihoanalitske perspektive	15
4.1.2 Funkcionalizem in teorija spolnih vlog.....	16
4.1.3 Poznomoderni sociološki koncepti moškosti	18
5 Koncept moškosti – razmerja moči.....	19
5.1 Patriarhat	19
5.2 Hegemonija in hegemonika moškost.....	19
5.2.1 Šport kot arena za reprodukcijo hegemonika moškosti	22
5.2.2 Homoseksualni moški kot 'drugi'	23
5.2.3 Hegemonika moškost kot vir moških bojzani in nevroz.....	24
5.2.4 Moškosti v hierarhiji družbenih razredov	26
5.2.5 Kritični pogled na koncept hegemonika moškosti.....	28
6 Zaključek.....	30
7 Literatura	32

1 Uvod

V družbi pozne modernosti so teme in problematike, povezane z moškimi in moškostjo postale zelo aktualne. Na to so v veliki meri vplivale širše družbene spremembe v sodobni družbi v povezavi z razvojem feminizma. T.i. družba tveganja (Beck 1992) je prinesla preoblikovanje tradicionalnih identitet in spolnih vlog, kar je v posebej veliki meri prizadelo moške. Slednji so se bili tako prisiljeni soočiti z žensko zahtevo po legalni enakopravnosti ter posledičnim preoblikovanjem javne in zasebne sfere. Nove moške odgovornosti na področju družine, spremenjena pravila intimnih razmerij ter ogrožanje moške vladavine na področju dela in politike s strani žensk, so dala zagon t.i. tezi o krizi moškosti, ki modernega moškega vidi kot odtujenega od svoje naravne, primarne moškosti ter kot zmedeno žrtev, ki ji spopadanje z žensko emancipacijo in spremenjenimi tradicionalnimi spolnimi vlogami povzroča občutek nemoči in tesnobe.

Na začetku diplomskega dela bom opisala, kakšne spremembe in posledice je poznomoderna družba prinesla moškim. V nadaljevanju bom skušala dokazati, da je moškost družbeno konstruiran koncept, katerega dojetje se je spreminjalo skozi zgodovino in različne družbene kontekste. Za boljše ponazoritev bom sledila razvoju moškosti skozi različna zgodovinska obdobja ter se posvetila razvoju moških študij v 20. stoletju. Zanimalo me bo, ali je teza o krizi moškosti, ki je zadnja leta izredno razširjena, utemeljena, ali pa gre morda le za antifeministično propagando in medijski konstrukt. V zadnjem delu diplomskega dela bom preučila moškost kot politično kategorijo in nosilko moči, pri čemer bom posebno pozornost namenila enemu temeljnih sodobnih konceptov o odnosih moči v svetovnem spolnem redu, konceptu t.i. hegemonске moškosti. Skušala bom prikazati odražanje te moškosti na različnih področjih javnega in privatnega življenja moških ter za konec predstavila še kritiko tega koncepta.

V diplomskem delu bom z analizo sekundarnih virov, preučevanjem različnih teoretskih izhodišč, konceptualnih okvirjev ter zgodovinskih pregledov poskušala dokazati sledeči tezi:

- Moškost je družbeno konstruiran koncept, ki se je v družbah pozne modernosti temeljito spremenil.

- Moškosti v pozni modernosti niso enakovredne oz. koncept moškosti neizbežno vsebuje tudi relacije moči – ne le do ženskega spola, temveč tudi znotraj same kategorije moškosti (t.i. hegemonška moškosti, ki je nosilka družbene moči in dominantna ostalim oblikam moškosti).

2 Obdobje pozne modernosti

Pozna modernost¹ predstavlja nadaljevanje modernosti, ne pa popolne prekinitve z njo. U. Beck (2001) je novo obdobje označil kot »družbo tveganja«, torej kot rizično družbo, ki s seboj prinaša veliko nevarnosti in strahov. Za družbo tveganja sta značilna kaos in izguba smisla, ki sta posledica umikanja vsakdanjega življenja od tradicionalnih vzorcev in navad. Poznomoderni subjekt nima jasno začrtane življenjske poti, temveč ima odprte vse možnosti. Čeprav to po eni strani predstavlja svobodno izbiro, pa obenem prinaša tudi veliko odgovornosti. Posameznik se mora tako neprestano dokazovati, se pravilno odločati in biti konkurenčen na trgu dela, pri tem pa si izoblikovati in izpogajati posebne življenjske stile. Odločitve na ravni vsakdanjega življenja tako postajajo vse bolj tvegane (Beck 2001, 192-227).

Za poznomoderno družbo so značilni pluralnost, refleksivnost in individualizem. V pozni modernosti se pojavijo nove življenjske izbire in vrednote, njihova raznolikost pa je visoko tolerirana. Novo obdobje se kaže v reflektiranju obstoječega stanja in zavračanju značilnosti modernosti, kot sta na primer avtoriteta in racionalnost (Beck 2001).

Giddens (2000) je pri obravnavi teh sprememb pozne moderne uspešno povezal spremembe na mikro in makro nivoju. Pravi, da se diskontinuiteta modernosti kaže v vedno večji povezanosti med dvema ekstremoma: »v razsežnosti tako, da se globalizira, in v intenzivnosti tako, da posega v same značilnosti intimnega, osebnega vsakdanjega življenja« (Švab v Giddens 2000, 208). Tudi identiteta posameznika je v moderni družbi postala kaotična, kar lahko povežemo z nestabilnimi razmerami v družbi. Identiteta posameznika namreč ni enkrat za vselej definirana, temveč jo lahko posameznik nadomesti s kakšno bolj ustrežno. »Zdaj so se na vseh točkah odprle možnosti in prisile izbire« (Beck 2001, 150).

Pomembne spremembe so v pozni modernosti doletele tudi področje zasebnosti in intimnosti. Posamezniki postajajo vse bolj avtonomni pri oblikovanju svoje zasebnosti oz. konstruiranju

¹ Z imenom pozna modernost, ki ga je uvedel A. Giddens (1990), označujemo obdobje, katerega začetek sega v 60. let prejšnjega stoletja in je, kot že ime samo pove, nasledilo obdobje modernosti. V pozni modernosti so se dogodile zelo nagle spremembe na vseh ravneh družbenega življenja, torej v ekonomski, politični in kulturni sferi.

svojih biografij (Beck 2001, 197). Posebej pomembna je Giddensova (2000, 214) uvedba pojma »čisto razmerje«, ki opisuje razmerje, ki ni več odvisno od zunanjih razmer družbenega sveta, temveč je odprto, reflektivno, recipročno, temelji na zaupanju in traja le toliko časa, dokler je obojestransko zadovoljivo. Čisto razmerje se nanaša na vse vrste razmerij, ne samo na heteroseksualna. Hkrati z razvojem tega razmerja poteka tudi razvoj plastične seksualnosti (pri kateri je seksualnost ločena od reprodukcije), ki je pomembno povezana z žensko seksualno emancipacijo (Giddens 2000, 8).

Pri svoji analizi preobrazbe intimnosti v pozni modernosti pa Giddens ignorira polno dinamiko sodobnih heteroseksualnih razmerij. Raziskava, ki jo je opravil Gross (v Ashe 2007, 29), spodkopava Giddensove trditve o de-tradicionalizaciji intimnih heteroseksualnih razmerij. Čeprav število ločitev raste ter sta se zaposlitev žensk in njihova osebna svoboda povečali, tradicionalno patriarhalno mišljenje in prakse ostajajo močni, vse od starih konceptov patriarhalne romantične ljubezni pa do moške nadvlade v sodobnih zakonih in razmerjih. Materinstvo in domača opravila v razmerjih še vedno v precej večji meri ostajajo ženske naloge (Gross v Ashe 2007, 29).

2.1 Kaj je pozna modernost prinesla moškim?

V 80. in 90. letih 20. stoletja je moškost postala ena izmed najbolj preučevanih identitet v razvitih industrijskih družbah (Ashe 2007, 31). Glavno gibanje, ki je povzročilo osredotočenost na moške identitete, je bil feminizem. Feministično gibanje je preusmerilo pozornost na strukture moči, ki legalizirajo moške identitete ter podpirajo nadrejen položaj moških v svetu. Skupaj z gejevskim in lezbičnim gibanjem (Weeks v Ashe 2007, 31) je izzvalo tradicionalne predstave o spolu ter slednjega de-naturaliziralo in politiziralo, torej ga je »povleklo« v areno političnih diskurzov (Ashe 2007, 31).

Asheva (2007, 32) ugotavlja, da so imele družbene spremembe, ki so se pojavile poleg teh gibanj, velik vpliv na sodobne moške identitete. Spremembe moških vlog v tem obdobju so bile v splošnem videne kot posledica izboljššanega položaja žensk. Večanje stopnje ženske zaposlenosti in feminizma ter liberalizacija družbenega odnosa do spolnosti in ločitve je rezultiralo v spremenjenih moških tradicionalnih institucionalnih vlogah. Do 80. let prejšnjega stoletja tako sodobno delovno mesto ni bilo več moška domena oz. arena, kjer se je proizvajala tradicionalna moška vloga »hranitelja družine« (Tolsov v Ashe 2007, 32).

Povečevanje števila razvez zakonskih zvez in pluralizacija družinskih oblik ter načinov življenja sta imela vpliv na moške tradicionalne očetovske vloge v nuklearni družini (Ashe 2007, 32). Posledično so se začele pojavljati tudi bolj pluralne reprezentacije moškosti, ki so bile producirane predvsem s strani medijev. Tako so mediji oblikovali ideal 'novega moškega', ki je bil v stiku s svojo žensko platjo, nežnejši in skrbno negovan (Moore in Mort v Ashe 2007, 32).

Asheva (2007, 31) pravi, da so te družbene in ideološke spremembe povzročile vzpon refleksivnosti na področju moških spolnih vlog in problematik. Družba in posamezniki so tako razpravljali o temah, kot so kaj pomeni biti dober ljubimec, partner in oče ter o omejitvah tradicionalnih moških vlog v smislu čustvenih kapacitet, odnosu do nasilja ter odnosa do žensk in otrok. Nenazadnje pa se je pozornost preusmerila tudi na moško zmožnost razmnoževanja in anatomijo ter ti dve tematiki izpostavila v politični areni. Tako so se na primer začele porajati debate o učinku razmnoževalnih tehnologij (umetna oploditev ipd.) ter otroški preživnini (Ashe 2007, 31).

2.2 Kriza moškosti

Whitehead (2002, 47) ugotavlja, da se zdi ideja o krizi moškosti glede na številne neenakosti sodobnih razmerij med spoloma na prvi pogled precej bizarna. Moški (predvsem beli, heteroseksualni, srednjih let) nadzorujejo, direktno ali indirektno večino svetovnega kapitala, medijev, virov, korporacij in političnih strank. Zato si je težko predstavljati to skupino moških v krizi, čeprav se ironično ravno ti pogosto počutijo ogrožene s strani nove ureditve spolov (Whitehead 2002, 48).

Razširjenost in priljubljenost ideje o krizi moškosti v sodobni Zahodni družbi² je presenetljiva. Faludijeva (v Whitehead 2002, 48), ki zagovarja to tezo, trdi, da so bili sodobni moški izdani s strani številnih dejavnikov (med drugim naj bi jih prizadela izguba ekonomske avtoritete, objektivifikacija s strani seksistične potrošniške kulture, cenzuriranje tradicionalnega razumevanja moškosti ter javno posmehovanje le tej, emaskularizaciji s strani širše kulture, itd.).

² S pojmom Zahodna družba/svet v diplomskem delu označujem evropske, severnoameriške in avstralazijske države.

Faludijeva, Campbell in Mac an Ghaill so avtorji treh zelo vplivnih tekstov na temo krize moškosti, ki govorijo v prid njenemu obstoju (Jefferson 2002, 63-64). Faludijeva opisuje mlade angleške fante v obubožanem (nekdanj industrijsko visoko razvitem) severno-vzhodnem delu Anglije, katerih asocialno vedenje je odgovor na svet, ki jih ne potrebuje več, Campbell piše o razredno in rasno – baziranih krizah moškosti med šolarji, Mac an Ghaill pa opisuje t.i. »bele macho fante« in krizo tradicionalnega delavskega razreda, v kateri so se znašli (Jefferson 2002, 63-64).

Whitehead (2002, 55) na drugi strani poda sledečo kritiko diskurza o krizi moškosti: ideja je redukcionistična, saj govori o moškosti v ednini. Moške obravnava kot homogeno telo brez zgodovine; enoto, ki je ponavadi bela, heteroseksualna in etnocentrična. Ideja ne upošteva rasnih, etničnih, kulturnih, razrednih ter spolnih razlik med moškimi. Zagovorniki koncepta moškosti trdijo, da naj bi bila zaradi spremenjenih odnosov med spoloma v sodobnih časih ogrožena moška notranja psiha, zaradi česar naj bi bili prisiljeni ponovno iskati svojo identiteto, ki je bila poškodovana s potrošništvom in domestifikacijo. Moške vidijo kot enotno skupino, zaznamovano z biološkimi značilnostmi in predispozicijami, kot sta med drugim (težko nadzorovana) seksualni nagon in agresija. Moški, ki naj bi bili tako »naravno« agresivni, so se zaradi zunanjih (pogosto feminističnih) pritiskov prisiljeni samocenzurirati, zaradi česar naj bi bili pod stalnim stresom (Whitehead 2002, 55).

Diskurzi o krizi moškosti so večinoma antifeministično usmerjeni, saj za nastalo situacijo iščejo krivdo predvsem pri ženskah. Slednje naj bi s svojo željo po spremembi ravnotežja med spoloma ter spodkopavanjem patriarhata ogrožale naravni red (Whitehead 2002, 56). Zaskrbljujoče veliko število sodobnih moških je namreč protifeministično usmerjenih. Pease (2000, 2) pravi, da je med moškimi antipatija do feminizma globoko zasidrana. Kot so pokazale študije o moškem odnosu do spreminjajočih se spolnih vlog, jih večina podpira pravico do enakega plačila moških in žensk ter nasprotuje moškemu fizičnemu nasilju, kljub temu pa ostaja kritičnih do feminizma in ženskega gibanja na splošno. Njihove glavne kritike feminizma so sledeče (Franks in drugi v Pease 2000, 2):

- Izključenost moških iz ženskih skupin in organizacij je diskriminatorno.
- Feminizem bo izbrisal temeljne razlike med moškimi in ženskami.
- Ženske se svojih ciljev lotevajo na napačen način.
- Feminizem je šel predaleč: ženskam se zdaj godi bolje kot moškim.
- Feminizem je usmerjen proti moškim .

3 Moškost - biološko dejstvo ali družbeni konstrukt?

V vsakdanjem življenju moško in žensko vedenje pogosto smatramo za naravno pogojeno oz. samoumevno. Prav to prepričanje igra glavno vlogo v ohranjanju razlik v moči, dostopanju do materialnih virov, omogočanju oz. zaviranju izbire življenjskih stilov ter samem strukturiranju jezika (Whitehead 2002, 9). Stereotipi o spolih so zgrajeni na dualizmu, kot so aktiven/pasiven, močan/šibak, racionalen/iracionalen, grob/nežen, zadržan/čustven, itd. (Archer in drugi v Whitehead 2002, 10). Kljub pomembnosti spola, pa je presenetljivo, kako malo kritične analize je bilo izvedene o tem subjektu, vse dokler niso na to problematiko opozorile feministke na polovici prejšnjega stoletja (Whitehead 2002, 10). Razloge za to lahko iščemo v dejstvu, da so moški nadzorovali vso produkcijo znanja v Zahodnih družbah do nekje druge polovice 20. stoletja, in posledično seveda niso imeli razloga, da bi kritizirali ali dvomili v obstoječi red ali v sebe kot skupino ali posameznike (Hall in drugi v Whitehead 2002, 10).

Seidler (1994, 5-6) ugotavlja, da se je v modernosti, ki se je oblikovala v luči razsvetljenstva, razvilo razlikovanje med razumom in naravo ter posledična povezanost moškosti z razumom. Moški so tako prevzeli določen koncept razuma za samoumevnega ter se ločili od svojih čustev. Čustva so začeli videti kot grožnja svoji moški identiteti ter kot znak šibkosti, povezan z ženskostjo. Ženske so od tedaj s strani moških razumljene kot iracionalne in čustvene. Ker je bil razum oblikovan po podobi moških, naj bi to legitimiralo njihovo nadvlado.

Z razvojem sociologije moškosti oz. študij moškosti so se bili kritični teoretiki prisiljeni spopasti z mnogimi obstoječimi miti o spolu, med drugim temi, da je tradicionalna spolna dihotomija naravno stanje ter da prispeva k bolj zdravi družbi, da so moški nosilci družbenega znanja ter da so ženske irelevantne za družbeno zgodovino (Whitehead 2002, 10). Poleg sveta kritične teorije o spolih pa so vedno obstajale in še vedno obstajajo tudi raziskave, ki poskušajo dokazati biološki izvor moškosti in ženskosti. Whitehead (2002, 11) ugotavlja, da so te pristopi za medije veliko bolj zanimivi, saj sovpadajo z zdravorazumsko in lažje razumljivo verzijo v resnici kompleksnejše realnosti. Takega redukcionalističnega mišljenja se največkrat poslužujejo sociobiologi, nekateri genetiki in psihologi, ki preučujejo evolucijo. Po mnenju teh študij naj bi »ključ do moškosti (in ženskosti)« ležal v genetski/hormonalni zasnovi in/ali pradaženi (Lahn in Jegalian v Whitehead 2002, 11). Njihov zaključek je, da je naš spol fiksiran, univerzalen ter izven našega nadzora. Vendar pa dokazi teh študij niso

prepričljivi, dokončni ali povezani (Whitehead 2002, 11). Na hormone vplivajo tudi okoljski faktorji (Rogers v Whitehead 2002, 11), kar pomeni da na primer agresije ne moremo preprosto dokazati le s stopnjo testosterona v posamezniku (Clare v Whitehead 2002, 11). Kako bi potemtakem pojasnili nasilno vedenje pri posameznikih z nizkimi stopnjami testosterona, kot so predadolescentni fantki? Rose (Rose v Whitehead 2002, 12) zaključí, da je vsak človek simultano tako biološki kot družbeni, ne le eno ali drugo. »Posameznik ni niti nemočna žrtev svojega genetskega materiala, niti prazna lupina, ki čaka na napolnitev z ideološkim materialom« (Whitehead 2002, 12).

Whitehead (2002, 9) se sprašuje, kolikšen del moškosti je kulturna iluzija, koliko pa materialna realnost in odgovarja, da so moškosti paradoksalno tako iluzija kot realnost: medtem ko so moškosti iluzorne, so materialne posledice dejanj mnogih moških, kot so npr. nasilna, kriminalna dejanja, disfunkcionalno vedenje ter materialne neenakosti med spoloma še kako resnične (2002, 42-43). Teh dejanj in neenakosti nikakor ne smemo opravičevati kot biološko determiniranih, čeprav je to pogosto lažje in prikladnejše. Ko vzamemo v obzir delovanja, prakse in vedenju fantov in moških, moškosti postanejo nosilke izredne družbene moči, saj imajo ideološke in diskurzivne elemente, ki ustvarjajo samoumevne resnice (Whitehead 2002, 43). Kot opaža Brittan (2002, 34) je »vedenje moških odvisno od obstoječih družbenih odnosov med spoloma. S tem mislim na način, na katerega se moški in ženske ideološko in politično soočajo med seboj.«

4 Koncept moškosti skozi zgodovino

Connell (2001, 30) ugotavlja, da vse družbe poznajo kulturno razumevanje spola, ne poznajo pa vse koncepta moškosti. V njegovi moderni uporabi ta pojem predvideva, da posameznikovo vedenje izvira iz njemu lastnega tipa osebnosti. Nemožata oseba bi se torej obnašala drugače kot možata: bila bi mirna, neagresivna, spravljljiva, slaba v tekmovalnem športu ter nezainteresirana za spolne podvige.

Koncept moškosti je zgrajen na ideji o individualnosti, ki se je razvila v Evropi v času zgodnje modernosti z rastjo kolonialnih imperijev in kapitalističnih ekonomskih odnosov (Connell 2001, 31). Connell (2001, 31) poudarja, da je za razumevanje koncepta moškosti ključno, da je le ta v svojem temelju relacijski, kar pomeni, da moškost obstaja samo v kontrastu z ženskostjo. Zahodne kulture tako moške in ženske obravnavajo kot polarizirane tipe karakterjev. Moškost, kot jo razumemo danes, je precej nedaven zgodovinski produkt, star največ nekaj sto let. Že pred 18. stol. so ženske sicer videli kot drugačne od moških, toda le kot nezadostne in manjvredne primere istega karakterja (Connell 2001, 31). Pojem moškosti pa se je razvil sredi 18. stoletja in izvira iz lat. besede *masculus* (Petersen v Whitehead 2002, 14). Čeprav se je do konca 19. stoletja razvila idealizirana različica moškosti, ki je obsegala fizičnost, moralnost, krepkost ter oliko (Mosse v Whitehead 2002, 14), še vedno ni obstajala popolna definicija o tem, kaj pomeni biti moški. Tako kot tudi danes, je bila predstava o moškosti odprta za predefiniranje s strani oseb s širšimi ideološkimi načrti, kot so npr. politiki, cerkveni voditelji, itd. (Whitehead 2002, 15). Pomembno pa je, da je bila še stoletje nazaj moškost dojemana kot manj tekoča in voljna za individualno interpretacijo ter nekaj, h čemur je bilo potrebno stremeti kot dosežku moške zrelosti (Roper in Tosh v Whitehead 2002, 15).

Toda ti pogledi na moškost so izredno razredno in kulturno specifični (Whitehead 2002, 15). Če se podamo v še zgodnejše obdobje, v 16. stoletje, lahko idealnega aristokratskega renesančnega moškega opišemo kot kompleksno kombinacijo sentimentalnega ljubimca, ki je pel in pisal pesmi, ter neusmiljenega napadalca (Armitage v Whitehead 2001, 15). Tudi moška moda te dobe je bila precej ekstravagantna ter je odražala čustveni ekshibicionizem in hedonizem. To pa se je kasneje, v poznem 17. in 18. stoletju, s prihodom puritanskega nadzora nad družbenimi razredi spremenilo.

Whitehead (2002, 15-16) ugotavlja, da lahko iz teh številnih definicij in opisov »pravega moškega« iz preteklih obdobij razberemo prilagodljivost moškosti. Slednja je tako daleč od prirojene značilnosti, temveč je podvržena spremembam skozi zgodovino ter znotraj različnih družbenih skupin. S konceptom moškosti so povezane tudi številne ideološke in politične bitke. Tako Whitehead predvideva, da bodo predstave o »moških in moškostih« po vsej verjetnosti za vedno predstavljale tako družbene odnose časa kot dominantne ideološke in diskurzivne resnice. Da bi poudaril to nestabilnost moškosti, Whitehead (2002, 16) omeni prakse, podobe in simbole, ki najbolje predstavljajo moške v sodobni družbi. Našteje jih nešteto, od japija, motorista, profeminista, pripadnika tolpe, metroseksualca, itd. Vse te podobe so realne v svojem kulturnem kontekstu, a za nobeno ne moremo reči da v popolnem smislu zaobjame moderno moškost. Whitehead (2002, 16) razlog vidi v tem, da slednja sploh ne obstaja- v času pozne moderne namreč ne moremo govoriti o moškosti v ednini, temveč o mnogovrstnih moškostih, o čemer bom natančneje pisala kasneje.

Večina obstoječih definicij moškosti je vzelo družbeno skonstruiranost moškosti za samoumevno. Razlikujejo se v tem, da so sledile različnim strategijam, da bi označile osebo, ki je možata. Connell (2001, 31-33) predstavi štiri najbolj temeljne izmed njih:

- *Esencialistične definicije* izberejo značilnost, ki naj bi ležala v temelju moškosti, nato pa na njej zgradijo opis moškega življenja. Različni avtorji kot esenco moškosti opisujejo zelo različne karakteristike: npr. tveganje, odgovornost, neodgovornost, agresijo, aktivnost, itd.
- *Pozitivistične družbene znanosti* se osredotočijo na eno samo definicijo: kaj moški dejansko (empirično izmerljivo) so.
- *Normativne definicije* pravijo, da je moškost to, kar bi moški morali biti. Stroga teorija spolnih vlog obravnava moškost kot družbeno normo za vedenje moških.
- *Semiotiki pristopi* opustijo raven osebnosti in moškost definirajo skozi sistem simboličnih razlik v katerih sta si moškost in ženskost nasprotna. Moškost je tako definirana kot ne-ženskost.

Hearn (1996, 203) našteje več problemov pri uporabi tega koncepta:

- Raznoterost uporab tega koncepta;
- Njegova nenatančna uporaba v številnih primerih;
- Njegova uporaba za širok razpon družbenih pojavov;
- Uporaba koncepta kot primarni in podporni vzrok za druge družbene učinke;

- Odvrčanje pozornosti od ženske problematike, izločanje žensk iz diskurza ter obtoževanje žensk za novodobne težave moških.

4.1 Razvoj moških študij

V teku 20. stoletja so se s preučevanjem moškosti ukvarjali trije glavni projekti. Prvi izmed njih zavzema psihoanalitske perspektive, katerih glavne ideje so izhajale iz Freudove teorije, drugi je bil baziran v socialni psihologiji in osredotočen na izredno priljubljeno idejo o spolnih vlogah, tretji pristop pa vključuje razvoj na področju poznomodernih socioloških konceptov moškosti (Connell 2005, 7).

4.1.1 Psihoanalitske perspektive

Prvi trajen poskus razlage moškosti je na prehodu 19. in 20. stoletja oblikoval Sigmund Freud v novi revolucionarni obliki psihologije - psihoanalizi (Connell 2005, 8). Freud je prvi razkosal navidezno naraven objekt moškosti ter raziskal njegovo kompozicijo. Eden temeljnih pojmov v Freudovi psihoanalizi je bil t.i. »Ojdipov kompleks«, ki predstavlja čustveno zapletenost srednjega otroštva, za katerega je značilna otroška želja po enem od staršev in sovraštvo do »drugega«. Fantje naj bi tako hrepeneli po mami in tekmovali z očetom, pri tem pa naj bi se na smrt bali kastracije (Connell 2005, 9).

Odraslo moškost je Freud označil za kompleksno in negotovo konstrukcijo (Connell 2005, 9). Nadalje je razvil arhitekturni pristop do spola. Trdil je, da moškost in ženskost obstajata v vsakem posamezniku. Freud je po Connellovih (2005, 10) besedah pomemben teoretik, ker je zagotovil veliko izredno pomembnih uvodnih točk za analizo moškosti. Njegova najbolj pogosto poudarjena poanta o moškosti je bila, da le ta nikoli ne obstaja v čistem stanju, temveč plasti čustev soobstajajo in si nasprotujejo.

Vprašanja spola so bila osrednja v sistemu, ki ga je Carl Jung začel razvijati po tem, ko se je razšel s Freudom (Connell 2005, 12). Medtem ko je Freud poskušal preseči polarnost moškost/ženskost, pa je bil Jung prepričan, da je ta opozicija zakoreninjena v brezčasnih resnicah o človeški psihi (Connell 2005, 13). Ta polarnost je torej zgodovinsko nespremenljiva, lahko bi se teoretično spremenilo le ravnotežje med moškostjo in ženskostjo. Jungova teorija je prav zaradi tega postala osrednja v sodobnem nasprotovanju feminizmu,

češ da moderni feminizem to naravno ravnotežje nagiba preveč v drugo smer in s tem zatira moškost (Connell 2005, 14).

4.1.2 Funkcionalizem in teorija spolnih vlog

Talcott Parsons je bil eden najpomembnejših sociologov 50-ih let, njegov koncept funkcionalizma pa je postal ključno orodje za razumevanje kako družbena mreža ohranja občutek reda in konsenza, kljub vedno prisotnim konfliktom (Whitehead 2002, 16). Parsons je veliko pozornosti posvečal družini kot viru primarne socializacije. Vloge moških in žensk so funkcionalisti videli kot naravno drugačne, a komplementarne. Parsons je trdil, da je razlika v moči med spoloma biološko determinirana. Funkcionalistom se je naravna zdela tudi delitev moških na zaposlene »hranitelje družine« in žensk na gospodinje. Po njihovem prepričanju naj bi moški opravljali tista dela, kjer lahko izkoristijo svojo racionalnost, hladnost in nečustvenost, ženske pa tista, kjer so zaželjene materinskost, čustvenost in sočutnost. Na kratko, da družba lahko uspešno deluje, morajo ljudje opravljati tista dela in naloge, za katera so naravno najbolj primerni in sposobni (Whitehead 2002, 16).

Kot stranski produkt funkcionalizma se je razvila teorija spolnih vlog. Izvor slednje prvotno sega v debate o razlikah med spoloma s konca 19. stoletja, ko je bil upor proti ženski emancipaciji spodbujan s strani znanstvene doktrine, katera je poudarjala prirojene spolne razlike (Connell 2005, 7). V raziskavah o razlikah med spoloma, ki so sledile v naslednjih letih (od 1890-ih let do danes) in v katerih so psihologi merili tako miselne sposobnosti, kot tudi čustva, vedenje, osebnostne lastnosti, interese, itd. so znanstveniki konstantno prihajali do podobnih rezultatov: razlike med spoloma so ali neobstoječe ali pa zelo majhne, vsekakor pa veliko manjše kot razlike v družbenih situacijah, kot so npr. neenako plačilo, neenake odgovornosti pri skrbi za otroke in gospodinjstva opravila ter ogromne razlike v dostopanju do družbene moči, ki so pogosto opravičevane z menda obstoječimi psihološkimi razlikami (Connell 2005, 21)

Sredi 20. stol. so se raziskave o razlikah med spoloma srečale z novim konceptom, konceptom t.i. »družbene vloge«, kar je rodilo nov pojem – »spolna vloga«, ki je čez čas postal del vsakdanjega govora (Connell 2005, 22). Ideja spolne vloge poenostavljeno pomeni, da biti moški ali ženska pomeni igrati nek splošen niz pričakovanj, ki so vezana na posameznikov spol. V vsakem kulturnem kontekstu obstajata natanko dve spolni vlogi, moška in ženska, ki

sta interpretirani kot ponotranjeni spolni vlogi, torej kot produkt socializacije (Connell 2005, 22).

Ideja o moškosti kot ponotranjeni moški spolni vlogi dopušča družbeno spremembo, kar z drugimi besedami pomeni, da ker so norme, ki so pripisane določeni vlogi, družbena dejstva, jih posledično lahko spremenimo z družbenimi procesi (Connell 2005, 22). Slednje pa se bo zgodilo, ko oz. če bodo dejavniki socializacije, to se pravi družina, šola, množični mediji, itd. začeli oddajati nova pričakovanja. V 50. letih prejšnjega stoletja se je začelo govoriti o »novih bremenih moškosti« (Hacker v Connell 2005, 23). Novo obdobje naj bi namreč od moških zahtevalo vse več oziroma jim nalagalo vse več pričakovanj in nalog. Moški naj bi bili tako prisiljeni postati bolj ekspresivni in izboljšati svoje sposobnosti za medosebne odnose. Govorilo se je o konfliktu znotraj moškosti, ki naj bi izviral iz neizvedljivih in nasprotujočih si družbenih pričakovanj (Connell 2005, 23).

V 70. letih pa je bil ta koncept zmoten s strani feminizma, ki je žensko spolno vlogo razumel kot zatirano, ponotranjenje le te pa kot način za ohranjanje deklet in žensk v podrejenem položaju (Connell 2005, 23). Vrenje med ženskami na Zahodu pa je imelo vpliv tudi na moške in posledično se je v sredini 70. let 20. stoletja v ZDA razvilo prvo gibanje za osvoboditev moških ter majhna mreža moških skupin za dvigovanje zavesti. V teh letih se je na trgu pojavil tudi nov žanr literature, poimenovan »Knjige o moških« ter različni terapevtski članki. Nekatere izmed diskusij, ki so obravnavale kontrast med tradicionalno in moderno moško vlogo so simpatizirale s feminističnim gibanjem, spet drugi teksti pa so enačili zatiranje moških z zatiranostjo žensk in tako zanikali kakršnokoli hierarhijo moči (Connell 2005, 24). V okviru spolnih vlog so teoretiki predvidevali, da sta si nasprotni spolni vlogi recipročni in komplementarni, zato niso čutili potrebe po analizi moči med njima.

Pleck je l. 1981 objavil delo *The Myth of Masculinity*, v katerem je kritiziral funkcionalistično teorijo spolnih vlog zaradi njenega domnevanja o skladnosti norme in osebnosti - ideje, da prilagajanje spolnim vlogam spodbuja psihološko prilagoditev (Connell 2005, 25). Želel je model moške spolne vloge, ki bi dovoljeval, da se norme spolnih vlog spremenijo in da se včasih tudi morajo. S tem se je poskušal otresti delcev biološkega determinizma, ki so se držali teorije (Connell 2005, 26).

Connell (2005, 26) pravi, da je v teoriji spolnih vlog igranje vloge povezano s strukturo, ki je definirana z biološko različnostjo, dihotomijo moškega in ženskega, ne pa s strukturo, ki jo definirajo družbeni odnosi. Po njegovem mnenju to vodi k redukcionalizmu spola na dve homogeni kategoriji. Spolni vlogi sta definirani kot recipročni, polarizacija pa je obvezni del tega koncepta. To vodi k napačnemu dojemanju družbene realnosti, pretiranemu poudarjanju razlik med moškimi in ženskami, obenem pa zanemarjanju struktur rase, razreda in spolnosti (Connell 2005, 26).

4.1.3 Poznomoderni sociološki koncepti moškosti

Funkcionalizem, teorija spolnih vlog ter psihoanaliza krepijo razumevanje moških in žensk kot enotnih identitet, Whitehead (2002, 33) pa ugovarja, da zaradi nedavnega spoznanja o mnogovrstnosti, zgodovinskosti in dinamičnosti spolnih reprezentacij ni več mogoče govoriti o moškosti v ednini. Razumevanje ali definiranje spolnih vlog kot fiksiраниh ali končnih po njegovih besedah ni mogoče.

Whitehead (2002, 34) tako moškosti označi za pluralne in številčne, torej različne glede na prostor, čas in kontekst. Prepletene so z močnimi in vplivnimi spremenljivkami, kot so razred, starost, spolna usmerjenost in etnična pripadnost. Connell (2005, 76) opozarja na tveganje, ki ga prinaša obravnavanje mnogovrstnih moškosti in sicer je to poenostavljanje. V zapletenem okviru pluralnih moškosti namreč hitro lahko začnemo razmišljati o (tisti) črni moškosti ali (tisti) moškosti delovnega razreda. Ne zadošča namreč, da le prepoznamo več kot eno moškost, temveč moramo tudi preučiti odnose med različnimi moškostmi. Osredotočenost na odnose med moškostmi je po Connellovih besedah torej nujna za ohranjanje dinamične analize. Obenem nam pomaga prepričati, da bi se spoznanje o obstoju številnih moškosti sprevrglo v tipologijo karakterjev. Prepoznavanje multiplih moškosti, še posebej v Zahodnih družbah, ki so naravnane k individualizmu, namreč predstavlja tveganje, da jih vidimo le kot alternativne življenjske stile oziroma kot potrošniško odločitev (Connell 2005, 76).

5 Koncept moškosti – razmerja moči

Vprašanje moči zaseda eno od osrednjih mest v poznomodernih študijah spolov. Nenazadnje feministično gibanje temelji na tematiki moške nadvlade v družbi in brez tega koncepta sploh nebi obstajalo. V sledečem poglavju bom pisala o razmerjih moči tako med ženskami in moškimi kot med različnimi skupinami moških. Predstavila bom dva ključna koncepta, ki pojasnjujeta razmerja moči znotraj spolnega reda- to sta patriarhat in hegemonika moškost. Še posebej se bom osredotočila na slednjo in sicer me bodo zanimala razmerja moči med hegemoniko moškostjo in podrejenimi skupinami v različnih družbenih kontekstih ter na različnih področjih javnega in zasebnega življenja moških

5.1 Patriarhat

Radikalna feministka Kate Millett je l. 1970 predstavila koncept patriarhata, s katerim je želela poudariti »spolno politiko«, ki jo izvajajo moški z namenom, da bi obdržali uveljavljeno hegemonijo nad ženskami (Whitehead 2002, 86). Millettova je ugotavljala, da družbene, ekonomske in politične institucije ležijo v moških rokah. Poskušala je razumeti, kako je prišlo do tega, da so ženske same začele sodelovati pri svojem zatiranju. Prišla je do zaključka, da so bile ženske prisiljene sprejeti podrejeno vlogo v razmerju do moških kot posledico obstoječih stereotipov o spolnih vlogah, katerih kakršnakoli kršitev (s strani žensk, ki bi želele ubežati družbeno primernemu »ženstvenemu« vedenju), bi imela za posledico družbeno stigmatizacijo (Eisenstein v Whitehead 2002, 86).

Veliko patriarhalnih struktur je težko nemudoma opaznih, kljub temu da smo priča njihovim učinkom. Za pojem patriarhata je specifičen sistematičen, splošen značaj zatiranja žensk ter (s tem povezanim) depriviligiranih moških znotraj določene družbe in kulture (Gulvag Holter 2005, 19).

5.2 Hegemonija in hegemonika moškost

Koncept hegemonije, ki izvira iz analize odnosov med razredi Antonia Gramscija, se nanaša na kulturno dinamiko, v kateri si ena skupina prilasti in ohranja vodstveni položaj v družbenem življenju (Connell 2005, 77).

Medtem ko je prvi val moških študij problematiko (moške) moči povsem ignoriral, pa se je situacija dramatično spremenila l. 1985, ko so Connell, Carrigan in Lee objavili članek, v katerem so predstavili svoj pogled na moškost (Whitehead 2002, 88-89). Trdili so, da so dominantne interpretacije in definicije moškosti vtisnjene v in ohranjale s strani (moško-dominiranih) družbenih institucij, kot so država, izobraževalni sistem, korporacije in družina. Poudarili so, da so bile ključne strukturne entitete, kot so država, izobraževalni sistem, mediji, religija, politične institucije in podjetja, skozi celotno zgodovino številčno dominirane s strani moških in tako prispevajo k projekciji moške nadvlade skozi njihovo zmožnost, da promovirajo in uzakonijo ideologije, ki podpirajo hegemonsko moškost (Whitehead 2002, 89).

Connell in drugi (v Whitehead 2002, 89) so dominantno obliko moškosti poimenovali »hegemonska moškost«- to je moškost, ki ima sposobnost vsiljevanja določene definicije moškosti ostalim oblikam moškosti. Najpomembnejša karakteristika hegemonске moškosti je njena heteroseksualnost.

Connell (2001, 38) poudarja, da čeprav hegemonška moškost predstavlja globalno, korporativistično obliko moškosti, ni nedotakljiva - nasprotujejo ji ženske in tisti moški, ki predstavljajo podrejene in marginalizirane oblike moškosti. Hegemonška moškost ni fiksiran tip določenega karakterja, ki je zmeraj in povsod enak. V bistvu je moškost tista, ki zavzame hegemonško pozicijo v določenem vzorcu odnosov med spoloma, ta pozicija pa je zmeraj izpodbitna (Connell 2005, 76). Moč pojma leži v njegovi zmožnosti, da ublaži redukcionalistično posplošenje kadar je govora o patriarhatu in moški nadvladi, saj koncept hegemonске moškosti poudarja fluidnost, mnogoterost, različnost in odpor, ne le znotraj kategorije žensk, temveč tudi moških (Connell v Whitehead 2002, 91).

Connell (2005, 77) opozarja, da ni nujno, da so najbolj vidni nosilci hegemonске moči zmeraj najmočnejši ljudje. To so lahko vzorniki, kot so filmski igralci ali celo fantazijske figure, kot so filmski junaki. Posamezni nosilci institucionalizirane moči ali velikega materialnega bogastva so lahko daleč od hegemonškega vzorca v svojem osebem življenju (lahko je npr. pomemben manager obenem tudi homoseksualec). Kljub temu pa se hegemonija po vsej verjetnosti vzpostavi šele v primeru, da obstaja določena skladnost med kulturnimi ideali in institucionalno močjo (Connell 2005, 77). Tako višje ravni podjetij, vojske in vlade predstavljajo prepričljivo obliko korporativnega prikaza moškosti, ki jo še vedno v zelo

majhni meri pretresajo ženske in »odpadniški« moški. Znak hegemonije je tako v večji meri uspešna prilastitev avtoritete, kot pa direktno nasilje, čeprav slednje pogosto podpira avtoriteto (Connell 2005, 77).

Kot poudarja Connell (2005, 77), je hegemonija zgodovinsko mobilna. Hegemonska moškost posebej trenutno sprejeto strategijo. Ko se okoliščine za obrambo patriarhata spremenijo in so temelji nadvlade določene moškosti spodkopani, lahko nove skupine izzovejo stare ureditve in skonstruirajo novo hegemonijo. Nadvladi katerekoli skupine moških pa lahko seveda kljubujejo tudi ženske.

Connell (2005, 79) nadalje ugotavlja, da v realnosti le majhno število moških zadostuje normativnim standardom hegemonske moškosti. Število moških, ki natančno prakticirajo hegemonski vzorec v njegovi celoti je precej majhen. Kljub temu pa večini moških hegemonija ustreza, saj jim njena patriarhalna dividenda (to je prednost, ki jo moški v celoti pridobijo kot posledico ženske podrejenosti) prinaša korist. Tako lahko rečemo, da ima veliko število moških nekakšno povezavo s hegemonskim projektom, vendar pa ne posebejajo hegemonske moškosti. Moškosti, ki so skonstruirane na načine, da sicer uresničujejo patriarhalno dividendo, vendar pa ne prevzemajo napetosti in tveganj, ki jih prinašajo prve vrste patriarhata, Connell označi za sokrive. Raziskava Yeunga in drugih (2006, 25) dokazuje, da marginalizirane skupine moških ženske še vedno vidijo kot »druge«, tudi kadar sami poskušajo podreti pregrade med njimi in dominantnimi skupinami moških.

Hegemonija, podrejenost in sokrivda so odnosi znotraj spolnega reda. Ko pa spol začne vzajemno delovati še z drugimi strukturami, kot sta razred in rasna pripadnost, to ustvari nadaljnje in zapletenejše odnose med moškostmi (Connell 2001, 41). Tako moškosti delavnega razreda kot tiste srednjega razreda se v zadnjih desetletjih preoblikujejo v luči družbenih sprememb (Connell 2005, 79).

S pojmom marginalizacija Connell (2001, 41-42) označuje odnose med moškostmi v dominantnem in podrejenimi družbenimi razredi in etničnimi skupinami. Marginalizacija je vedno relativna v odnosu do avtorizacije hegemonske moškosti dominantne skupine. Ta dva tipa odnosov - hegemonija, nadrejenost/podrejenost in sokrivda na eni strani ter marginalizacija/avtorizacija na drugi strani predstavljata okvir, znotraj katerega lahko preučujemo posamezne moškosti.

5.2.1 Šport kot arena za reprodukcijo hegemonске moškosti

Od samih začetkov modernega športa v 19. stoletju so bile športne igre cenjene zaradi svojih tekmovalnih kvalitiet, obenem pa so bile namenjene gojenju imperialističnih vrednot (Mangan in Holt v Parker 1996, 126-127; Parker 1996, 126). Te moško-dominirani ideali so pridobili veliko priznanja v drugi polovici 19. stol ter kasneje doživeli tranzicijo v širše športne sfere. Vsesplošno kulturno enačenje možitosti s športnim uspehom se je pojavilo v viktorijanski dobi (Parker 1996, 127). Ženske so takrat videli kot neprimerne za športno udejstvovanje, saj naj bi bile šibke, krhke, pasivne ter čustvene.

Parker (1996, 127) ugotavlja, da so se ostanki teh prepričanj ohranili do današnjih dni. Tako že v šolah otroke učimo o spolno primernih športnih aktivnostih. Otroci, ki ne upoštevajo splošno sprejetih okvirjev ter presežejo nevidne spolne meje, pogosto postanejo predmet posmeha, še posebej v povezavi s svojo spolno usmerjenostjo.

Parker (1996, 131-132) pravi, da šport ponuja kompleksne in nasprotujoče si prikaze konstrukcije moškosti v odnosu do spolnosti. Fizično povezovanje v imenu skupinskega duha, homofobni tabuji, objektivitacija žensk in mizoginija so vse očitni sestavni del priljubljenih oblik moških športnih osvajanj ter z njimi povezanih družbenih okolij. Medtem ko so fizični kontakti ob zmagoslavjih, trepljanje po hrbtu, skupinsko tuširanje ter pseudo-erotični rituali med moškimi športniki povsem nekaj običajnega (Dunning in Kidd v Parker 1996, 132), pa so globoki, pomembni čustveni odnosi popolnoma nesprejemljivi.

V primeru ženskih športnih udeleženk (predvsem tistih, ki se udeležujejo grobih in tekmovalnih športov) pa je pogosto postavljena pod vprašaj njihova spolna usmerjenost (Messner v Parker 2006, 132). Kajti tako, kot so moški poimenovani »reve«, kadar ne zadostijo popularnim predstavam o moči in fizični hrabrosti, so ženske oklicane za lezbijke in »možače«, kadar ne ustrezajo »naravnim« ženskim normam, ki so jim pripisane (Gilroy in Hargreaves v Parker 1996, 132).

Nekateri avtorji menijo, da moško-dominirani športi veljajo za glavno oporo reproduciranju hegemonске moškosti. Anderson (2002, 873) si je okolje skupinskih športov izbral za raziskovanje izkušenj homoseksualnih moških športnikov, ki so javno razkrili svojo spolno pripadnost. Ugotovil je, da geji, čeprav lahko z izjemo svoje spolne usmerjenosti zadostujejo

vsem drugim kazalcem ortodoksne moškostim, zmanjšujejo sposobnost športa, da reproducira hegemonsko moškost. Homoseksualni moški atleti, še posebej, če se izkažejo za uspešnejše od svojih heteroseksualnih kolegov, predstavljajo nevarnost, da bodo omehčali hegemonsko moškost. Anderson zaključuje, da Zahodni šport vidi gejevske identitete kot manjvredne in zato homoseksualne športnike prisili k ohranjanju deljenih identitet – njihova atletska identiteta je sprejeta, njihova gejevska identiteta pa ne.

V nadaljevanju se bom posvetila primeru temnopoltih športnikov, ki so prav tako kot geji predstavniki nehegemonске moškosti, vendar pa je njihov družbeni položaj na področju športa zanimivo precej drugačen.

Skozi zgodovino so belci temnopolte moške videli kot »druge«, kot predstavnike necivilizirane, živalske sile, ki naj bi ogrožala beli moralni redu (Westwood in Schilling v Parker 1996, 134). Parker (1996, 134) opazuje, da so danes temnopolti najstniki pogosto prekomerno spodbujani k športnemu življenjskemu stilu. Temu botrujejo rasistični stereotipi o fizični različnosti ter akademski neuspešnosti temnopoltih fantov. Majors (v Parker 1996, 134-135) je sledil konstrukciji temnopolte moškosti v povezavi s športom v ZDA po 2. svetovni vojni. Šport se je od tedaj zelo oddaljil od premoči belih športnikov srednjega razreda in postal nadvladan s strani temnopoltih atletov. Slednji so ustvarili unikatno moško identiteto, ki je povezana s celo vrsto vedenj in posebnim življenjskim stilom, ki ga Majors poimenuje »kul poza«. Temnopolti moški se namreč s svojo frustriranostjo, zagrenjenostjo, odtujenostjo in družbeno impotenco soočajo tako, da svoje ustvarjalne energije usmerjajo v konstrukcijo posebnih ekspresivnih vrst obnašanja, govora, gestikuliranja, hoje, oblačenja, ipd. Na ta način pokažejo, da je temnopolti moški močan, ponosen ter sposoben preživeti, kljub vsem poskusom, da bi ga prizadeli in omejili. »Kul poza« je med temnopoltimi atleti zelo razširjena (Majors v Parker 1996, 134-135). Toda ta razvoj samo-izražanja ter uspešnost temnopoltih atletov znotraj določenih športnih disciplin še ne pomeni, da rasizem ni več problematičen (Parker 1996, 135).

5.2.2 Homoseksualni moški kot »druge«

Connell (2005, 78) meni, da je najpomembnejši primer razmerja moči med hegemonsko in podrejeno moškostjo v sodobnih Zahodnih družbah nadvlada heteroseksualnih moških nad homoseksualnimi moškimi. Pri tem gre za veliko več kot le kulturno stigmatizacijo homoseksualnosti ali gejevske identitete. Homoseksualni moški so podrejeni

heteroseksualnim v vrsti povsem stvarnih praks, ki so del vsakodnevnih izkušenj homoseksualnih moških. Te prakse vključujejo politično in kulturno izključenost, kulturno zlorabo, legalno in ulično nasilje, ekonomsko diskriminacijo in osebne bojkote (Connell 2005, 78). Homoseksualnost v patriarhalni ideologiji predstavlja vse, kar je simbolno izločeno iz hegemonске moškosti. Posledično je brez težav povezljiva z ženskostjo. Nekateri geji tako privzamejo ženstven način oblačenja in gestikuliranja, pri drugih pa lahko opazimo pojav t.i. »macho-stila« (Weeks v Gutterman 2001, 62). Poudarek na fizični moči, oprijetih oblačilih, ki razkrivajo mišice, motorjih, škornjih, ter drugih konvencionalnih značilnostih normativne moške spolne identitete je namreč v homoseksualni kulturi pogost pojav. Posvojitve takšnih karakteristik lahko razumemo kot poskus destabilizacije prevladujočih kulturnih konstrukcij moškosti. V teh primerih se odraža fluidnost in nestabilnost diskurzov o spolnosti in spolu (Weeks v Gutterman 2001, 62).

5.2.3 Hegemonska moškost kot vir moških bojzani in nevroz

Kimmel (2001, 272) razvije model ameriške hegemonске moškosti, ki je vir različnih nevroz, občutka zmedenosti in nezadostnosti. Po definiciji, ki jo poda, moškost govori o prizadevanju posameznega moškega, da si nakopiči tiste kulturne simbole, ki označujejo hegemonsko moškost. Nadalje gre za uporabo teh standardov proti ženskam, da se jim prepreči vključitev v javno življenje ter da se doseže razvrednotenje privatne sfere. Govori tudi o različnem dostopu, ki ga imajo različne skupine moških do teh kulturnih virov, ki podeljujejo moškost in kako vsaka od teh skupin posledično razvije svojo prilagoditev, da ohranjajo in zahtevajo svojo moškost.

Kot je definiral psiholog Robert Brannon (v Kimmel 2001, 272), morajo moški slediti štirim navodilom, če se želijo čim bolj približati hegemonški moškosti:

- Nikakor ne smejo početi ničesar, kar na kakršenkoli način spominja na ženskost.
- V življenju si morajo pridobiti čim več »igračk«: moškost se meri z močjo, uspehom, bogastvom in statusom.
- Biti moški pomeni ostati miren in zanesljiv. Kazanje čustev je posledično za moške nedopustno.
- Moški naj bi izžareval avro drznosti, agresije ter pripravljenosti na tveganja.

Zgornjo razpredelnico o hegemonski moškosti lahko uporabimo tudi ko govorimo o moških seksualnostih (Plummer 2005, 181). Moški naj tako v spolnosti nebi kazali nobenih čustev ter pasivnosti. Njihova seksualnost mora biti nasprotna ženski seksualnosti. Morajo biti seksualno uspešni (impotenca je popoln poraz), njihova spolnost pa mora biti odločna, agresivna in drzna. (Plummer 2005, 182). Segal (2001, 109) tako pravi, da moška seksualnost ni nepovratno nasilna, prisilna in povezana z željo po dominaciji - pogosto temu ni tako - vendar je bila kot taka družbeno sprejeta, pogosto pa celo pričakovana in spodbujana.

Plummer (2005, 187) opaza, da tudi moške seksualnosti variirajo glede na razredno pripadnost, starost, etnično pripadnost, odnos s starši, širše kulturno ozadje in osebne lastnosti. Tako med moškimi obstaja mnogo različnih odzivov na hegemonsko moško seksualnost. Nekatere izmed teh so lahko sokrive (drugačne od hegemonskih, ampak v njihovo podporo - npr. moški, ki ne oporekajo ostalim moškim pri nadlegovanju žensk na ulici, čeprav se jim to zdi moralno sporno), nekatere podrejene (npr. geji, ki so izločeni iz kroga legitimnosti), nekatere pa so lahko marginalizirane (vzorci izven avtorizacije) (Plummer 2005, 187).

V pozni modernosti večina prepričanj o spolnosti, spolu in intimnosti ne drži več. Plummer (2005, 188) sicer pravi, da se velika zgodba (hegemonске) moške seksualnosti sicer nadaljuje, a je izzvana ali celo prekoračena s številnih strani. Ideja o kakršnikoli fiksirani, esencialni ali dominantni obliki moških in njihovih seksualnosti postane oslABLJENA, fragmentirana in dekonstruirana. Vzorci postanejo bolj fluidni in pluralistični. Seveda pa s tem moška seksualnost v pozni moderni prinaša s seboj tudi veliko strahov, tveganj in negotovosti (Plummer 2005, 188).

Kimmel (2001, 275) pravi, da so moški pod stalni nadzorom ostalih moških, ki jih gledajo, ocenjujejo, rangirajo, itd . Demonstracija moškosti je namenjena odobritvi drugih moških, kajti drugi moški, njihov pogled in avtoriteta sta tista, ki zares štejeta.

Prav iz tega univerzalnega strahu pred ostalimi moškimi pa izvira homofobija, za katero Kimmel (2001, 277) meni, da ni le iracionalni strah heteroseksualnih moških pred homoseksualnimi moškimi ali pa strah, da bi jih drugi imeli za geje. Kimmel pravi, da je to strah moških, da jih bodo drugi moški razkrili, jih emaskulirali ter svetu razkrili, da niso dovolj dobri, torej da niso pravi moški. Ta fobija izhaja iz temeljnega moškega prezira do

vsega, kar se zdi pomehkuženo in nemočno. Strah pred tem, da bi jih sovrstniki smatrali za reve, se po Kimmlovih besedah (2001, 278) začne že v rani mladosti. Nasilje je pogosto eden najbolj opaznih označevalcev moškosti. Morda bolj kot nasilje samo po sebi gre za pripravljenost na spopad. Strah pred tem, da bi jih drugi imeli za geje ali premalo možate moške sili k pretiravanju s tradicionalnim izkazovanjem moškosti, med drugim tudi pri spolni agresiji do žensk. Homofobija in seksizem gresta tako z roko v roki (Kimmel 2001, 279). Eden izmed osrednjih pokazateljev pretirane moškosti je zatiranje žensk in sicer z njihovo izključenostjo iz javne sfere ter poniževanjem le teh v moškem govoru in vedenju. Ženske in geji postanejo »drugi«, nasproti katerim heteroseksualni moški gradijo svoje identitete ter z njimi tekmujejo v situacijah, v katerih bodo vedno zmagali (Kimmel 2001, 280). Z zatiranjem teh dveh skupin dokazujejo svojo moškost.

5.2.4 Moškosti v hierarhiji družbenih razredov

Morgan (2005, 168) vidi moške kot nosilce razredne moči. Pravi, da posledično najdemo moške disproporcionalno razporejene na najvišjih ravneh političnih, ekonomskih, izobraževalnih ter kulturnih organizacij. Tudi večina ključnih teoretikov razreda je moških. Lahko bi celo rekli, da ima že sama ideja o razredu zelo možat prizvok (Morgan 2005, 168).

Tolson (v Morgan, 2005, 170) loči dve nasprotujoče si moškosti - delavsko moškost in moškost srednjega razreda. Prvo Morgan (2005, 170) opiše kot kolektivno, fizično, utelešeno, kolektivno in opozicijsko, slednjo pa kot individualistično, racionalno ter relativno razteleseno (Morgan 2005, 171).

Cocburnova (v Collinson in Hearn 1996, 67-68) analiza iz leta 1983 razkriva, kako so lahko ročne spretnosti pogosto smatrane za izredno možate. Collinson (v Collinson in Hearn 1996, 68) pravi, da se moški delavskega razreda pogosto izražajo skozi zelo možate diskurze in prakse. Svojo subkulturno reprodukcijo moških identitet izražajo skozi oporekanje managerjem (kot poženščenim in nesposobnim), delavcem srednjega razreda (kot lenim, neproduktivnim in brez hrbtenice) ter ženskam (kot manipulativnim in izkoriščevalskim). Znotraj organizacijskih pogojev, ki jih obravnavajo kot drugorazredne državljanke, fizični delavci redefinirajo svojo identiteto, občutek dostojanstva in spoštovanja z ustvarjanjem kontrakture (Collinson v Collinson in Hearn 1996, 68). Poskušajo se dokazati skozi posebej možate življenjske vrednote, kot so praktičnost, produktivnost, posedovanje kmečke pameti,

biti »hranitelj družine«, ipd. Interakcija med fizičnimi delavci je pogosto zelo agresivna, posmehljiva, žaljiva, seksistična in igriva. Na delovnem mestu se pogosto upirajo že sami ideji napredovanja, ker je le ta v nasprotju z njihovo idejo o moški neodvisnosti in svobodi (Collinson v Collinson in Hearn 1996, 68).

Večina socioloških teorij, ki uporablja razredno stratifikacijo, izpušča višji razred, ker naj bi bil številčno premajhen, vendar pa je to napačno, saj je kljub svoji majhnosti ta razred izredno vpliven (Morgan 2005, 171).

Management, tako v teoriji kot v praksi, implicira moške in moškosti (Collinson in Hearn 1996, 70). Kanter (v Collinson in Hearn 1996, 71) pravi, da je znanstveni management, z njegovim poudarkom na racionalnosti in učinkovitosti, navdahnjen z izrazito moško etiko, ki je nespremenljiva. Temelji na principu racionalnega/moškega managerja, ki je sposoben kontrolirati svoja čustva in delavcih, ki jih ne morejo. Managersko moškost lahko razumemo kot obliko hegemonске moškosti. Potrebno pa se je zavedati, da nek starejši manager v računovodskem podjetju in njegovi sodelavci sicer morda res predstavljajo hegemonско moškost, saj posedujejo institucionalno moč in morda celo imajo nekaj dominantnih osebnostnih lastnosti, ki jih povezujemo s to dominanco, vendar pa te moči niso sposobni legitimirati (Beasley 2008, 90). Veliko moških, ki posedujejo veliko družbeno moč, ne utelešajo hegemonске moškosti. Nasprotno je moški delavskega razreda sicer ne posedujejo institucionalne moči, vendar pa je mišičasta delavska moškost pogosto predstavljena kot pomemben kulturni ideal, ki vzbuja medrazredno solidarnost in odobravanje glede pomena prave moškosti (Beasley 2008, 90).

Feministične študije so pokazale, da je večina organizacij prežeta z moškimi vrednotami (Collinson in Hearn 1996, 72). Moški tako nesporno dominirajo odnose moči v sodobnih organizacijah. Te analize pa so obenem razkrile pomen plačanega dela kot centralnega vira moške identitete, statusa in moči. Moške spolne identitete so konstruirane, primerjane in ocenjevane s stališča moških samih in ostalih glede na vrsto kriterijev povezanih z uspehom na delovnem mestu (Collinson in Hearn 1996, 72).

Precej tesna povezava med razredom in moškostjo je značilnost modernih kapitalističnih družb (Morgan 2005, 172). Značilnosti teh družb so natančna ločitev doma in dela, jasni in stalni poklicni nazivi, nadvlada modela moškega 'hranitelja družine' ter pomembnost

proizvodne industrije. V pozni modernosti pa so se vse te stvari začele spreminjati, kar je posledično povzročilo šibljenje odnosa med moškostjo in razredom (Morgan 2005, 172).

5.2.5 Kritični pogled na koncept hegemonске moškosti

Jefferson (2002, 62) piše o paradoksu med razširjenimi teorijami o krizi moškosti in konceptom hegemonске moškosti, ki po njegovem prepričanju predstavlja nasprotje krize. Oče koncepta Connell po njegovem mnenju podcenjuje pomen ogromnih sprememb, ki so se zgodile v odnosih med spoloma. Jefferson (2002, 65) pravi, da čeprav bi bilo nespametno zanikati svetovno moško dominacijo (po Connellu naj bi šlo predvsem za nadvlado »poslovne transnacionalne moškosti«, s čimer pa se Jefferson ne strinja, ker po njegovih besedah ni *enega* spolnega reda in *ene* hegemonске moškosti), pa ni prepričan, da je ta nadvlada obenem tudi hegemonška. Za hegemonsko moškost je namreč ključna privolitev, ki pa je on ne vidi. Sprašuje se, če je lahko moškost obenem hegemonška in »v krizi«. Po njegovem mnenju gre za nasprotni stanji, saj pojem hegemonški nakazuje uspešno (stabilno, konsenzualno) nadvlado (Jefferson 2002, 66).

Pojem hegemonске moškosti se Jeffersonu (2002, 70) zdi sporen iz sledečih razlogov: ker je v večini primerov uporabljen pripisovalno - preprosto kot navajanje 'idealnih' ali stereotipnih moških lastnosti: agresivnost, tekmovalnost, nečustvenost, drznost, itd. Nadalje se mu zdi sporna povezava hegemonске moškosti z večinoma negativnimi osebnostnimi lastnostmi. Pogled, da so vsi »pravi« moški »zatiralci« šibkejših uniči raziskovanje o kompleksnejših odnosih med spoloma. Jeffersona (2002, 71) moti tudi uporaba pojma v ednini, kar nakazuje, da ni odvisen od okoliščin in konteksta, čemur odločno nasprotuje. Pravi, da je hegemonška moškost visoko kontekstualno specifična. Hegemonске in podrejene moškosti se lahko zelo hitro zamenjajo v različnih okoljih. Tako so npr. v šolah pogosto hegemonске anti-intelektualne, fizične moškosti, podrejene pa 'piflarske', fizično šibke moškosti. V revnih črnskih soseskah so dominantne surove, iznajdljive, napadalne moškosti z razvitim dobrim osebnim stilom, podrejene pa bele, umirjene moškosti srednjega razreda.

Hearn (v Coles 2009, 32) ugotavlja, da je težava koncepta hegemonije v tem, da premalo upošteva raznoterost dominantnih moškosti, ki se nahajajo pod 'dežničnim pojmom' hegemonška moškost in njihove medsebojne povezave. Koncept hegemonске moškosti je ponavadi uporabljen za opisovanje moške moči na strukturni ravni, brez zadostnega

razumevanja o tem, kako je moč organizirana na individualni ravni (Whitehead v Coles 2009, 33). Coles tako pravi, da je potrebno upoštevati osebne izkušnje moških in njihovih lastnih moškosti, ki so v dominantnem odnosu z drugimi moškimi, kljub temu da so podrejeni kulturnemu idealu. Hegemonska moškost ima tako po njegovih besedah majhen vpliv na življenje moških, ki so se odločili ločiti od 'mainstreama' in delovati v družbenem okolju, kjer je njihova moškost dominantna ostalim (Coles 2009, 30-31).

6 Zaključek

Družbene spremembe, ki so se zgodile v zadnjih nekaj desetletjih in ki označujejo obdobje pozne modernosti, so bile nesporno zelo nagle in obsežne. Zgodile so se številne preobrazbe na področju javne in zasebne sfere. Pojav feminističnega gibanja, individualizacija, avtonomnost ter pluralizacija identitet in življenjskih stilov so tradicionalne odnose med spoloma in spolne vloge temeljito spremenili. Večja osebna svoboda žensk, njihovo avtonomno odločanje o svojem zasebnem življenju ter večje udejstvovanje v javni sferi so moške našle nepripravljene. Spremembam se je večina moških želela upreti tako, da so moškost skušali prikazati kot naravno stanje oz. biološko dejstvo. Svoje vzorce obnašanja, diskriminatorne prakse in nasilje so skušali opravičiti s svojo divjo moško naravo. Trdili so, da sta moškost in ženskost prirojeni, univerzalni in nespremenljivi, česar pa znanstveni dokazi ne podpirajo. Tudi dejstvo, da se je koncept moškosti in prepričanje o tem, kaj idealni oz. »pravi« moški je, spreminjal z vsakim novim zgodovinskim obdobjem, kaže na to, da je moškost družbeno konstruiran koncept, odvisen od družbenega konteksta.

Kar se tiče t.i. krize moškosti, je moje mnenje deljeno. Mislim, da so nagle družbene spremembe v pozni modernosti vsekakor povzročile določeno krizo pri nekaterih predstavnikih moškega spola. Vendar pa je ta kriza omejena izključno na individualni, psihološki nivo, torej na raven posameznega moškega. Nekateri moški se verjetno res občasno soočajo s frustracijami, tesnobo in občutkom nemoči v zvezi s spremenjenimi odnosi moči med spoloma, nejasno definiranimi spolnimi vlogami, novimi nalogami in pričakovanji, ki jim jih nalaga družba, itd. Vendar pa gre v tem primeru za posameznike, ne za moške kot homogeno kategorijo, ki je v krizi. Na psihološki ravni torej lahko govorimo o krizi moškosti, vendar pa prav tako lahko govorimo tudi o krizi ženskosti. Pravzaprav lahko govorimo kar o krizi poznomodernega subjekta, saj poznomoderna družba tako rekoč vse prebivalce Zahodnega sveta postavlja pred vsakodnevne tvegane odločitve in negotovosti. Nenazadnje pozna modernost tudi ženskam nalaga dodatne odgovornosti, kot so npr. združevanje materinstva s kariero, tako da ne moremo trditi, da so samo moški izpostavljeni novim pritiskom. Res je, da so bile spremembe za moške morda težje sprejemljive, vendar ne dvomim, da so se moški z malo truda sposobni prilagoditi na novo stanje v družbi, kot smo se ljudje še vedno v zgodovini. To je konec koncev cena, ki jo moramo plačati, če želimo doseči enakopravno družbo. Kajti dejstvo je, da je današnja družba še vedno daleč od enakopravne.

Moški so še vedno nosilci večine institucionalne in organizacijske moči, prav tako pa so patriarhalni odnosi še vedno zelo zakoreninjeni tudi v zasebnih razmerjih. O krizi moškosti na širšem družbenem nivoju tako vsekakor ne moremo govoriti. Toda zakaj se potem moški počutijo tako ogrožene s strani feministk, če imajo v resnici v rokah tolikšno moč? Kimmel (2001, 282-283) ponudi zanimivo razmišljanje in sicer pravi, da se posamezni moški počutijo nemočne na osebnem nivoju, kajti skoraj vsakega izmed njih v zasebnem življenju nekdo nadzoruje oz. jim ukazuje, naj bo to žena, otroci ali šef. Moška frustracija in jeza izvirata iz dejstva, da so moški odrasli v prepričanju, da jim moč pripada, sedaj pa je ne čutijo na lastni koži. Razlog za to pa se po mnenju Kimmela skriva v dejstvu, da so pravila moškosti v Zahodni družbi skonstruirana tako, da le najmanjši delež moških verjame, da zadostujejo vsem kazalcem moškosti, torej da so dovolj moški. Ostali veliki večini moških pa je bila moč odvzeta na različne načine, kot npr. z diskriminacijo na podlagi rase, družbenega razreda, etnične pripadnosti, starosti ali spolne usmerjenosti (Kimmel 2001, 282-283).

Druga teza, ki sem jo poskušala dokazati v diplomskem delu, je povezana z relacijami moči med moškostmi ter obstojem t.i. hegemonске moškosti. Mnenja teoretikov glede obstoja slednje so deljena, eno pa je nesporno: o moškosti ne moremo govoriti v ednini, temveč je moškosti več, torej so pluralne. Dejstvo je tudi, da si moškosti med seboj niso enakovredne, vendar pa sem skeptična o obstoju ene same hegemonске moškosti ter številnih podrejenih in marginaliziranih moškostih. Na tem mestu se moram strinjati s Jeffersonom, Hearnom, Colesom in ostalimi teoretiki, ki pravijo, da so tudi hegemonске moškosti pluralne ter odvisne od konteksta. Zdi se mi, da v sodobni družbi lahko vsak moški iz bogate izbire identitet oz. življenjskih stilov izbere sebi primerno/-ga brez bojazni, da bi bil zaradi tega (pretirano) obsojan ali stigmatiziran, četudi ta ne ustreza popolnoma hegemonskemu vzorcu določenega okolja. Vsekakor pa bodo tudi kot predstavniki podrejenih moškosti moški v vsakem primeru imeli več koristi kakor večni »drugi«- ženske.

7 Literatura

1. Anderson, Eric. 2002. Openly Gay Athletes: Contesting Masculinity in a Homophobic Environment. *Gender & Society* 16 (6): 860-877. Dostopno prek: <http://gas.sagepub.com/content/16/6/860> (24. junij 2010).
2. Ashe, Fidelma. 2007. *The New Politics of Masculinity: Men, power and resistance*. London in New York: Routledge.
3. Beasley, Christine. 2008. Rethinking Hegemonic Masculinity in a Globalizing World. *Men and Masculinities* 11 (1): 86-103. Dostopno prek: <http://jmm.sagepub.com/content/11/1/86> (23. junij 2010).
4. Beck, Ulrich. 2001. *Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Krtina.
5. Brittan, Arthur. 2001. Masculinities and Masculinism. V *The Masculinities Reader*, ur. Stephen M. Whitehead in Frank J. Barrett, 51-55. Cambridge: Polity Press.
6. Coles, Tony. 2009. Negotiating the Field of Maculinity: The Production and Reproduction of Multiple Dominant Masculinities. *Men and Masculinities* 12 (1): 30-44. Dostopno prek: <http://jmm.sagepub.com/content/12/1/30> (5. maj 2010).
7. Collinson, David in Jeff Hearn. 1996. Men at Work: Multiple Masculinities/multiple workplaces. V *Understanding Masculinities: Social Relations and Cultural Arenas*, ur. Mairtin Mac an Ghaill, 61-75. Buckingham in Philadelphia: Open University Press.
8. Connell, R.W. 1995. *Masculinities*. Berkeley in Los Angeles: University of California Press.
9. --- 2001. The Social Organization of Masculinity. V *The Masculinities Reader*, ur. Stephen M. Whitehead in Frank J. Barrett, 30-46. Cambridge: Polity Press.

10. Giddens, Anthony. 2000. *Preobrazba intimnosti: spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah*. Ljubljana: Založba /*cf.
11. Gullvag, Oystein H. 2005. Social Theories for Researching Men and Masculinities: Direct Gender Hierarchy and Structural Inequality. V *Handbook of Studies on Men & Masculinities*, ur. Michael S. Kimmel, Jeff Hearn in R.W.Connell, 15-34. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
12. Gutterman, David S. 2001. Postmodernism and the Interrogation of Masculinity. V *The Masculinities Reader*, ur. Stephen M. Whitehead in Frank J. Barrett, 56-71. Cambridge: Polity Press.
13. Hearn, Jeff. 1996. Is Masculinity Dead? A critique of the Concept of Masculinity/masculinities. V *Understanding Masculinities: Social Relations and Cultural Arenas*, ur. Mairtin Mac an Ghaill, 203-215. Buckingham in Philadelphia: Open University Press.
14. Jefferson, Tony. 2002. Subordinating hegemonic masculinity. *Theoretical Criminology* 6 (1): 63-88. Dostopno prek: <http://tcr.sagepub.com/content/6/1/63> (10. maj 2010).
15. Jeleniewski Seidler, Victor. 1997. *Man Enough: Embodying Masculinities*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
16. Kimmel, Michael S. 2001. Masculinity as Homophobia: Fear, Shame, and Silence in the Construction of Gender Identity. V *The Masculinities Reader*, ur. Stephen M. Whitehead in Frank J. Barrett, 266-287. Cambridge: Polity Press.
17. Morgan, David. 2005. Class and Masculinity. V *Handbook of Studies on Men & Masculinities*, ur. Michael S. Kimmel, Jeff Hearn in R.W.Connell, 165-177. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.

18. Parker, Andrew. 1996. Sporting Masculinities: Gender Relations and the Body. V *Understanding Masculinities: Social Relations and Cultural Arenas*, ur. Mairtin Mac an Ghail, 127-138. Buckingham in Philadelphia: Open University Press.

19. Pease, Bob. 2000. *Recreating Men: Postmodern Masculinity Politics*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.

20. Plummer, Ken. 2005. Male sexualities. V *Handbook of Studies on Men & Masculinities*, ur. Michael S. Kimmel, Jeff Hearn in R.W.Connell, 178-193. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.

21. Segal, Lynne. 2001. The Belly of the Beast: Sex as Male Domination. V *The Masculinities Reader*, ur. Stephen M. Whitehead in Frank J. Barrett, 100-111. Cambridge: Polity Press.

22. Švab, Alenka. 2000. Nova intimna razmerja? Zasebnost in intimnost v pozni modernosti. V *Preobrazba intimnosti: spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah*, Anthony Giddens, 205-227. Ljubljana: Založba /*cf.

23. Whitehead, Stephen M. 2002. *Men and Masculinities: Key Themes and New Directions*. Cambridge: Polity Press.

24. Yeung, King-To, Mindy Stompler in Renee Wharton. 2006. Making Men in Gay Fraternities: Resisting and Reproducing Multiple Dimensions of Hegemonic Masculinity. *Gender & Society* 20 (1): 5-31. Dostopno prek: <http://gas.sagepub.com/content/20/1/5> (10. maj 2010).